Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
M. Camposa Sáncheza-Bordony
przedstawiona w dniu 31 maja 2016 r.[1]

Sprawa C-169/15

Montis Design BV
przeciwko
Goossens Meubelen BV

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Benelux Gerechtshof (trybunał sprawiedliwości Beneluksu)]

Prawo autorskie i prawa pokrewne — Czas ochrony — Wygaśnięcie i przywrócenie prawa autorskiego

1. W ramach sporu pomiędzy przedsiębiorstwami Design B.V. a Goossens Meubelen B.V. (zwanymi dalej, odpowiednio, „Montis" i „Goossens") Hoge Raad der Nederlanden (sąd najwyższy Niderlandów) zwrócił się[2] do Benelux Gerechtshof (trybunału sprawiedliwości Beneluksu) z pytaniem dotyczącym wykładni w odniesieniu do stosowania art. U ust. 2 protokołu zmieniającego jednolitą ustawę Beneluksu w sprawie wzorów (zwanego dalej „protokołem")[3], na mocy którego uchylono art. 21 wspomnianej ustawy (zwanej dalej „BTMW").

2. Przed wydaniem orzeczenia w przedmiocie wniosku przedłożonego przez Hoge Raad der Nederlanden (sąd najwyższy Niderlandów) trybunał sprawiedliwości Beneluksu skierował do Trybunału Sprawiedliwości trzy pytania prejudycjalne, gdyż uważa, że rozstrzygnięcie sporu jest uzależnione od wykładni dyrektywy 93/98/EWG[4].

3. Źródłem sporu jest art. 21 ust. 3 BTMW, na mocy którego podmioty praw autorskich do wzorów, związanych z ochroną tych ostatnich, tracili swoje prawa autorskie, jeśli nie złożyli oświadczenia o ich zachowaniu. Natychmiastowym skutkiem niedopełnienia tej formalności było przejście tych praw do domeny publicznej.

4. Krytyka ustawy i jej niezgodność w tym względzie z konwencją berneńską[5] spowodowały, że ustawodawca Beneluksu uchylił w 2002 r. art. 21 ust. 3 BTMW. Jednakże w protokole uchylającym nie określono reżimu przejściowego ani nie wyjaśniono, jakie będą losy praw autorskich wygasłych z powodu zastosowania BTMW.

1 — Język oryginału: hiszpański.

2 — Postanowienie o przedstawieniu pytań prejudycjalnych z dnia 13 grudnia 2013 r. zostało wydane zgodnie z art. 6 traktatu z dnia 31 marca 1965 r. dotyczącym ustanowienia i statutu trybunału sprawiedliwości Beneluksu.

3 — Protocol houdende wijziging van de Eenvormige Beneluxwet inzake tekeningen of modellen, podpisany w Brukseli w dniu 20 czerwca 2002 r.

4 — Dyrektywa Rady z dnia 29 października 1993 r. w sprawie harmonizacji czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych (Dz.U. 1993, L 290, s. 9).

5 — Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych (akt paryski z dnia 24 lipca 1971 r.), zmieniona w dniu 28 września 1979 r. (zwana dalej „konwencją berneńską"). Wersja polska dostępna pod adresem http://dziennikustaw.gov.pl/du/1990/s/82/474.

5. Tymczasem dyrektywa 93/98 zharmonizowała czas trwania praw autorskich we wszystkich państwach członkowskich, rozszerzając czas ochrony na siedemdziesiąt lat od dnia śmierci autora, przy czym nie jest konieczne, by podmioty były zobowiązane do przedstawienia „oświadczeń o zachowaniu" lub podobnych deklaracji. Dyrektywa 93/98 przewidziała ponadto przywrócenie w pewnych okolicznościach mocy prawnej prawom autorskim, które przeszły do domeny publicznej.

6. Sąd odsyłający zwraca się do Trybunału w istocie z zagadnieniem dotyczącym wpływu dyrektywy 93/98 na rozpatrywany spór. W szczególności chciałby ustalić, czy w zgodzie z tą dyrektywą wygasłe (z powodu niedopełnienia formalnej przesłanki wymaganej przez BTMW) prawa autorskie powinny zostać przywrócone, a jeśli tak, to od kiedy.

I – **Ramy prawne**

A – *Prawo Unii Europejskiej*

7. Zbliżenie ustawodawstw państw członkowskich w zakresie własności intelektualnej zostało dokonane w szczególności dzięki dyrektywie 93/98, następnie zmienionej [6] i uchylonej dyrektywą 2006/116/WE [7], która stanowi ujednolicenie wcześniejszych wersji.

8. Jako że okoliczności sporu odnoszą się do okresu, gdy obowiązywała jeszcze dyrektywa 93/98, i ponadto przy uwzględnieniu tego, że obecnie obowiązująca dyrektywa pozostawiła bez zmian treść artykułów istotnych dla niniejszej sprawy, poniżej przedstawiono mające znaczenie przepisy tej dyrektywy.

9. Motyw 11 jest sformułowany następująco:

„W celu ustanowienia wysokiego poziomu ochrony, spełniającego zarazem wymagania rynku wewnętrznego oraz potrzebę stworzenia środowiska prawnego sprzyjającego harmonijnemu rozwojowi twórczości literackiej i artystycznej we Wspólnocie, czas ochrony prawa autorskiego powinien być zharmonizowany na poziomie okresu 70 lat liczonego od dnia śmierci autora lub 70 lat liczonego od dnia zgodnego z prawem podania utworu do publicznej wiadomości […]".

10. Motyw 27 brzmi następująco:

„Poszanowanie praw nabytych i uwzględnianie słusznych oczekiwań jest częścią wspólnotowego porządku prawnego; państwa członkowskie mogą przewidzieć w szczególności, iż w określonych okolicznościach prawo autorskie i prawa pokrewne, którym przywraca się moc prawną na mocy niniejszej dyrektywy, nie zobowiązują do opłaty osób, które w dobrej wierze korzystały z utworów w czasie, gdy takie utwory były własnością publiczną".

11. Zgodnie z art. 1 ust. 1:

„1. Prawa autora utworu literackiego lub artystycznego w rozumieniu art. 2 konwencji berneńskiej podlegają ochronie w okresie życia autora i przez okres 70 lat licząc od dnia jego śmierci, niezależnie od daty zgodnego z prawem podania utworu do publicznej wiadomości".

6 — W szczególności dyrektywą 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz.U. 2001, L 167, s. 10).

7 — Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych (Dz.U. 2006, L 372, s. 12).

12. Artykuł 10, zatytułowany „Stosowanie w czasie”, stanowi w ust. 2–3:

„2. Czas ochrony przewidziany w niniejszej dyrektywie ma zastosowanie do wszystkich utworów i przedmiotów, które podlegają ochronie w co najmniej jednym państwie członkowskim, w dniu określonym w art. 13 ust. 1, na podstawie przepisów krajowych dotyczących prawa autorskiego lub praw pokrewnych, lub które w tym czasie spełniają kryteria ochrony przewidziane w dyrektywie 92/100/EWG[8] .

3. Niniejsza dyrektywa pozostaje bez uszczerbku dla wszelkich działań polegających na korzystaniu z utworu, które miały miejsce przed dniem określonym w art. 13 ust. 1. Państwa członkowskie przyjmują niezbędne przepisy, w szczególności w celu ochrony nabytych praw osób trzecich”.

13. Zgodnie z art. 13 ust. 1 akapit pierwszy:

„1. Państwa członkowskie wprowadzą w życie przed dniem 1 lipca 1995 r. przepisy ustawowe, wykonawcze i administracyjne niezbędne do wykonania przepisów art. 1–11 niniejszej dyrektywy”.

14. Harmonizacja w dziedzinie wzorów została dokonana za pośrednictwem dyrektywy 98/71/WE[9], której art. 17 reguluje stosunek tych praw własności przemysłowej do prawa autorskiego („zasada kumulowania”)[10] w następujący sposób:

„Wzór, chroniony prawem z rejestracji lub prawem państwa członkowskiego [chroniony prawem z rejestracji w państwie członkowskim lub w odniesieniu do niego], zgodnie z niniejszą dyrektywą, korzysta również z ochrony przewidzianej przez prawo autorskie tego państwa członkowskiego od dnia stworzenia wzoru lub jego utrwalenia w dowolnej formie. Zakres i warunki, zgodnie z którymi taka ochrona jest przyznana, łącznie z poziomem wymaganej oryginalności, są określane przez państwo członkowskie”.

B – *Konwencja berneńska*

15. Mimo że Unia Europejska nie jest stroną konwencji berneńskiej, jest ona związana nią pośrednio za pomocą porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (zwanego dalej „TRIPS”) ujętego w załączniku 1 C do porozumienia z Marrakeszu ustanawiającego Światową Organizację Handlu, którego jest stroną[11].

16. Zgodnie z art. 9 ust. 1 TRIPS:

„Członkowie zastosują się do Artykułów 1–21 konwencji berneńskiej (1971) oraz załącznika do niej. Jednakże członkom nie będą, na mocy niniejszego porozumienia, przysługiwać prawa ani nie powstaną zobowiązania związane z prawami nadanymi im na podstawie artykułu 6bis tej konwencji lub prawami wynikłymi z niego”.

8 — Dyrektywa z dnia 19 listopada 1992 r. w sprawie prawa najmu i użyczenia oraz niektórych praw pokrewnych prawu autorskiemu w zakresie własności intelektualnej (Dz.U. 1992, L 346, s. 61), zmieniona dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/115/WE z dnia 12 grudnia 2006 r. (Dz.U. 2006, L 376, s. 28).

9 — Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 października 1998 r. w sprawie prawnej ochrony wzorów (Dz.U. 1998, L 289, s. 28).

10 — Zobacz motyw 8 dyrektywy 98/71.

11 — Wspólnota Europejska zatwierdziła je decyzją Rady 94/800/WE z dnia 22 grudnia 1994 r. dotyczącą zawarcia w imieniu Wspólnoty Europejskiej w dziedzinach wchodzących w zakres jej kompetencji porozumień będących wynikiem negocjacji wielostronnych w ramach Rundy Urugwajskiej (1986–1994) (Dz.U. 1994, L 336, s. 1).

17. Artykuł 5 ust. 2 konwencji berneńskiej przewiduje:

„2. Korzystanie z tych praw i ich wykonywanie nie wymaga spełnienia żadnych formalności; korzystanie i wykonywanie tych praw nie jest uzależnione od istnienia ochrony w państwie pochodzenia dzieła. A zatem, poza postanowieniami niniejszej konwencji, zakres ochrony, jak też środki jej dochodzenia, zapewnione autorowi w celu ochrony jego praw, są normowane wyłącznie przez ustawodawstwo państwa, w którym żąda się ochrony".

C – *Prawo Beneluksu*

18. Zgodnie z art. 12 BTMW [12] rejestracja wzoru obowiązuje przez pięć lat od daty złożenia wniosku.

19. Artykuł 21 ust. 1 BTMW stanowił (przed uchyleniem), że wzór o wyróżniającym się charakterze artystycznym może być chroniony jednocześnie tą ustawą i ustawami dotyczącymi praw autorskich, jeśli spełnione są przesłanki stosowania BTMW i wspomnianych ustaw.

20. Zgodnie z art. 21 ust. 3 BTMW (ponownie przed jego uchyleniem) unieważnienie rejestracji wzoru o wyróżniającym się charakterze artystycznym lub wygaśnięcie prawa wyłącznego wynikającego ze wspomnianej rejestracji skutkują jednoczesnym wygaśnięciem praw autorskich do tego wzoru, pod warunkiem że oba rodzaje praw należą do tego samego podmiotu; wygaśnięcie nie nastąpi jednakże, jeśli uprawniony ze wzoru przedstawi zgodnie z art. 24 [13] specjalne oświadczenie w celu zachowania swoich praw autorskich [14].

21. Po orzeczeniu przez Hoge Raad, że przepis ten jest sprzeczny z art. 5 ust. 2 konwencji berneńskiej, art. U protokołu uchylono art. 21 i 24 BTMW [15].

22. Protokół wszedł w życie w dniu 1 grudnia 2003 r. i nie zawierał norm prawa przejściowego ani żadnej wskazówki co do ewentualnej mocy wstecznej wprowadzonego przez siebie uchylenia.

II – **Okoliczności faktyczne leżące u podstaw sporu i pytania prejudycjalne**

23. Trybunał sprawiedliwości Beneluksu powtórzył w swoim postanowieniu przedstawiony przez Hoge Raad opis okoliczności faktycznych sporu, za którym podążę.

24. Spółka Montis produkuje meble w Niderlandach od 1974 r. Od 1983 r. sprzedaje fotel pod nazwą Charly, zaprojektowany przez Gerarda van den Berga. W 1987 r., inspirując się tym fotelem, G. van den Berg zaprojektował ponadto krzesło do jadalni Chaplin, również oferowane do sprzedaży.

25. W dniu 19 kwietnia 1988 r. G. van den Berg zgłosił wzór międzynarodowy (nr DM/010786) między innymi w odniesieniu do fotela Charly i krzesła Chaplin, wskazując Montis jako podmiot uprawniony ze wzoru, a siebie jako projektanta.

26. W 1990 r. G. van den Berg przeniósł na Montis swoje prawa autorskie do obu mebli do siedzenia.

12 — Tractatenblad, nr 1966, s. 13.

13 — Zgodnie z art. 24 oświadczenie przewidziane w art. 21 należało złożyć wraz z uiszczeniem odpowiedniej opłaty w ciągu roku poprzedzającego wygaśnięcie wyłącznego prawa do wzoru.

14 — Zgodnie ze wspólnym komentarzem rządów państw Beneluksu w przedmiocie wymogu złożenia oświadczenia o zachowaniu (przytoczonym przez rzecznika generalnego Timmermana w pkt 3.6 opinii przedstawionej przed trybunałem sprawiedliwości Beneluksu) „[…] wydawało się konieczne wprowadzenie dość surowej sankcji w razie braku takiego oświadczenia; niezadeklarowane prawo autorskie przestaje przysługiwać w tym samym czasie co prawo do wzoru, z którym było związane".

15 — Zobacz przypis 3.

27. Po upływie pięcioletniego okresu rejestracji obu wzorów (to znaczy w 1993 r.) Montis nie złożyła przewidzianego w (dawnym) art. 21 ust. 3 BTMW oświadczenia o zachowaniu prawa. Na podstawie tego przepisu w dniu 18 kwietnia 1993 r. nastąpiło wygaśnięcie przysługujących Montis praw autorskich i praw do wzoru.

28. W 2008 r. Montis wniosła powództwo przeciwko Goossens, twierdząc, że krzesło Beat, które ta ostatnia spółka oferuje w swoich sklepach meblowych, narusza jej prawa autorskie do mebli do siedzenia Charly i Chaplin. Goossens powołała się na to, że niezłożenie oświadczenia o zachowaniu prawa w rozumieniu (dawnego) art. 21 ust. 3 BTMW skutkowało wygaśnięciem omawianych praw autorskich.

29. Montis odpowiedziała, że przysługujące jej prawa autorskie zostały przywrócone z uwagi na uchylenie w dniu 1 grudnia 2003 r. (dawnego) art. 21 ust. 3 BTMW. Jej zdaniem uchylenie to miało moc wsteczną. Ponadto posiłkowo podniosła, że prawa zostały restytuowane retroaktywnie od dnia 1 lipca 1995 r., to znaczy od daty określonej w art. 10 ust. 2 w związku z art. 13 ust. 1 dyrektywy 93/98.

30. Po częściowym przegraniu sprawy w pierwszej instancji i postępowaniu apelacyjnym Montis wniosła skargę kasacyjną do Hoge Raad, który zawiesił postępowanie do czasu wydania orzeczenia przez trybunał sprawiedliwości Beneluksu w przedmiocie przedstawionych przez siebie dwóch pytań prejudycjalnych dotyczących wykładni (dawnego) art. 21 ust. 3 BTMW.

31. Ponieważ według trybunału sprawiedliwości Beneluksu odpowiedź, której należy udzielić, zależy od wykładni prawa Unii Europejskiej (w szczególności art. 10 w związku z art. 13 ust. 1 dyrektywy 93/98), sąd ten przedłożył z kolei Trybunałowi Sprawiedliwości Unii Europejskiej następujące pytania prejudycjalne:

„1) Czy czas ochrony określony w art. 10 w związku z art. 13 ust. 1 dyrektywy [93/98] ma zastosowanie do praw autorskich, które były pierwotnie chronione ustawodawstwem krajowym z dziedziny prawa autorskiego, ale które wygasły przed dniem 1 lipca 1995 r. ze względu na niespełnienie lub niespełnienie w odpowiednim czasie wymogu formalnego, konkretnie niezłożenie lub niezłożenie w odpowiednim czasie oświadczenia o zachowaniu prawa w rozumieniu (dawnego) art. 21 ust. 3 BTMW?

2) W razie udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie pierwsze:

Czy dyrektywę [93/98] należy interpretować w ten sposób, że stoi ona na przeszkodzie ustawowemu uregulowaniu krajowemu, wskutek którego wygasłe przed dniem 1 lipca 1995 r. ze względu na niespełnienie wymogu formalnego prawo autorskie do dzieła sztuki stosowanej należy uznawać za ostatecznie wygasłe?

3) W razie udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie drugie:

Jeśli na podstawie krajowych przepisów prawnych należy uznać, że rozpatrywane prawo autorskie zostaje lub zostało przywrócone w którejkolwiek chwili, to od której chwili to następuje?”.

III – **Postępowanie przed Trybunałem i żądania stron**

A – *Postępowanie*

32. Postanowienie odsyłające wpłynęło do sekretariatu Trybunału w dniu 13 kwietnia 2015 r.

33. Strony postępowania głównego, rząd portugalski i Komisja Europejska złożyły uwagi na piśmie w terminie wskazanym w art. 23 ust. 2 statutu Trybunału.

34. Na rozprawie, która odbyła się w dniu 10 marca 2016 r., byli obecni przedstawiciele Montis, Goossens i Komisji Europejskiej.

B – *Streszczenie przedstawionych uwag*

35. Zdaniem Montis zakres zadanych przez trybunał sprawiedliwości Beneluksu pytań należy rozszerzyć o art. 17 dyrektywy 98/71, a odpowiedzieć na nie należy w ten sposób, że artykuł ten stoi na przeszkodzie dawnemu art. 21 ust. 3 BTMW, tak że prawa autorskie zostały przywrócone od dnia 17 listopada 1998 r. (to znaczy od dnia wejścia w życie dyrektywy 98/71).

36. Posiłkowo Montis twierdzi, że sporny przepis BTMW jest bezskuteczny, gdyż jest sprzeczny z art. 7 ust. 4 w związku z art. 5 ust. 2 konwencji berneńskiej, i z tego względu przysługujące jej prawa autorskie nie wygasły w dniu 19 kwietnia 1993 r. W dalszej kolejności posiłkowo Montis twierdzi, że zobowiązania wynikające z konwencji berneńskiej są objęte „przepisami krajowymi", o których mowa w art. 10 ust. 2 dyrektywy 93/98. Z tej ostatniej przesłanki Montis wywodzi, że prawa autorskie zostały przywrócone w dniu 1 lipca 1995 r., stanowiącym termin transpozycji tej dyrektywy do krajowych porządków prawnych.

37. Goossens twierdzi w skrócie, że w dniu 1 lipca 1995 r. nie istniały już chronione w Unii prawa autorskie do mebli do siedzenia Charly i Chaplin, tak że nie mogły one zostać przywrócone wskutek dyrektywy 93/98. Podnosi także, że orzecznictwo Trybunału (w szczególności wyroki zapadłe w sprawach Sony Music Entertainment [16] i Butterfly Music [17]) nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy, jako że dotyczy przypadków, w których sporne prawa były chronione w innym państwie członkowskim Unii, a ich wygaśnięcie wynikało z upływu czasu ochrony, a nie jak w niniejszym przypadku z niedopełnienia formalności.

38. Goossens uważa ponadto w związku z wyrokiem Flos [18], że harmonizacja czasu ochrony nie obejmuje szczegółowych sposobów jej wykonania, z tego względu dyrektywa 93/98 nie stoi na przeszkodzie przepisowi (dawnego) art. 21 ust. 3 BTMW.

39. Zdaniem Goossens restytucja praw autorskich do mebli do siedzenia Charly i Chaplin nastąpiła co najwyżej w dniu 1 grudnia 2003 r., to znaczy w dniu, w którym został uchylony art. 21 BTMW. Wymóg pewności prawa stoi na przeszkodzie przyjęciu dnia 1 lipca 1995 r. jako daty przywrócenia tych praw. Proponuje zatem udzielenie odpowiedzi przeczącej na pierwsze pytanie prejudycjalne, co uczyniłoby niepotrzebnym orzekanie w przedmiocie pozostałych dwóch pytań.

40. Rząd portugalski twierdzi, że zasada przywrócenia praw autorskich jest sprzeczna z celami dyrektywy 93/98, ale w razie gdyby Trybunał nie przyjął tej tezy, jest zdania, iż przywrócenie wygasłych praw autorskich następuje na mocy tej dyrektywy bez względu na przyczynę ich wygaśnięcia, w szczególności jeśli przyczyna ta była sprzeczna z konwencją berneńską. Z tego względu proponuje odpowiedzieć na pytanie trzecie, że datą przywrócenia przysługujących Montis praw autorskich jest dzień 1 lipca 1995 r.

16 — Wyrok z dnia 20 stycznia 2009 r., C-240/07, EU:C:2009:19.

17 — Wyrok z dnia 29 czerwca 1999 r., C-60/98, EU:C:1999:333.

18 — Wyrok z dnia 27 stycznia 2011 r., C-168/09, EU:C:2011:29.

41. Komisja nie zgadza się z sądem odsyłającym, który ogranicza przywrócenie praw autorskich do przypadków, gdy upłynął okres ochrony na mocy prawa krajowego poprzedzającego dyrektywę (pod warunkiem, że okres ten jest krótszy od okresu przewidzianego w tej dyrektywie, to znaczy siedemdziesięciu lat). Zdaniem Komisji orzecznictwo neguje, by przyczyna wygaśnięcia praw autorskich miała jakiekolwiek znaczenie, wskutek czego dyrektywa 93/98 stosuje się także, gdy wygasły one ze względu na niedopełnienie formalności.

42. Komisja twierdzi, że trybunał sprawiedliwości Beneluksu niesłusznie ustala istnienie praw autorskich, opierając się wyłącznie na prawie krajowym z uwagi na to, że to prawo regulowało ich czas trwania przed wejściem w życie dyrektywy. W jej opinii art. 10 ust. 2 tejże dyrektywy pozwala na dwie opcje w odniesieniu do przywrócenia praw autorskich do mebli do siedzenia Charly i Chaplin: albo Montis wykaże istnienie tych praw w jakimkolwiek państwie członkowskim w dniu 1 lipca 1995 r., albo może powołać się na ochronę przyznaną dyrektywą 92/100.

43. W każdym razie Komisja podkreśla sprzeczność (dawnego) art. 21 ust. 3 BTMW z konwencją berneńską oraz to, że utrzymanie skutku w postaci wygaśnięcia (praw autorskich) wynikającego z braku oświadczenia wymaganego przez ten przepis BTMW jest niezgodne nie tylko z celami dyrektywy 93/98, lecz także z prawem podstawowym do własności, chronionym art. 17 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (dalej zwanej „kartą”), który obejmuje własność intelektualną. Proponuje w skrócie, aby odpowiedzieć sądowi odsyłającemu, że dyrektywa 93/98 stosuje się od dnia 1 lipca 1995 r. do praw autorskich takich jak rozpatrywane w niniejszej sprawie, które wygasły ze względu na niedopełnienie przez uprawnionego wymogu formalnego.

IV – **Analiza pytań prejudycjalnych**

A – *Uściślenia wstępne*

44. W ramach pierwszego uściślenia odniosę się do wniosku Montis [19] o rozszerzenie rozpatrywania pytań prejudycjalnych o analizę art. 17 dyrektywy 98/71, którego moim zdaniem nie należy uwzględniać.

45. Choć chodzi o dobrze znane pojęcia, przypomnę, że procedura przewidziana w art. 267 TFUE jest instrumentem współpracy pomiędzy Trybunałem a sądami krajowymi, w ramach którego Trybunał dostarcza sądom krajowym elementów wykładni prawa Unii, które są niezbędne dla rozstrzygnięcia przedstawionych im sporów [20]. Trybunał stwierdził, że jego dialog z sądami krajowymi następuje za pośrednictwem postępowania niespornego, przebiegającego bez inicjatywy stron, w toku którego daje się im wyłącznie możliwość przedstawienia ich stanowiska. Jako że uprawnienie do sformułowania pytań należy wyłącznie do sądu krajowego, strony nie mogą zmienić ich treści [21].

46. Trybunałowi sprawiedliwości Beneluksu nie zostało przedstawione żadne pytanie Hoge Raad, które byłoby związane z art. 17 dyrektywy 98/71 [22], ani sąd ten w swoich pytaniach prejudycjalnych nie czyni odniesień do tej dyrektywy, nie czynią tego także pozostałe strony postępowania. Choć nawet hipotetycznie Trybunał Sprawiedliwości mógłby przeformułować pytania, które zostały do niego

19 — Zobacz pkt 35 powyżej.

20 — Zobacz wyrok z dnia 15 września 2011 r., Unió de Pagesos de Catalunya, C-197/10, EU:C:2011:590, pkt 16 i przytoczone tam orzecznictwo.

21 — Zobacz wyrok z dnia 6 lipca 2000 r., ATB i in., C-402/98, EU:C:2000:366, pkt 29 i przytoczone tam orzecznictwo.

22 — Jednakże Montis twierdzi w swoich uwagach (s. 2, pkt 5), że w piśmie z dnia 21 lutego 2014 r., złożonym w trybunale sprawiedliwości Beneluksu, powołała się na to, że nastąpiło przywrócenie przysługujących jej praw autorskich, opierając się na art. 17 dyrektywy 98/71.

skierowane, w celu dostarczenia sądowi krajowemu innych elementów rozstrzygnięcia, nie sądzę, by wniosek Montis można było uwzględnić, gdyż w aktach sprawy brak jest wystarczających danych, by udzielić odpowiedzi w odniesieniu do art. 17 dyrektywy 98/71. W rezultacie proponuję, aby nie rozszerzać przedmiotu debaty poza brzmienie pytań prejudycjalnych.

47. Drugie uściślenie dotyczy przysługujących Montis praw autorskich do mebli do siedzenia, których istnienie jako takich nie jest przedmiotem sporu głównego. Choć ich przywrócenie na mocy dyrektywy 93/98 jest sporne, żadna ze stron – ani sąd a quo – nie podała w wątpliwość okoliczności, że fotel Charly i krzesło Chaplin przejawiają jednocześnie cechy charakterystyczne umożliwiające ochronę zarówno na podstawie norm dotyczących wzorów, jak i na podstawie norm chroniących prawa autorskie zgodnie z zasadą kumulowania przewidzianą w ustawodawstwie Beneluksu i w art. 17 dyrektywy 98/71.

48. Ta druga uwaga ma pewne znaczenie, gdyż ogólniej nie jest łatwo określić, kiedy dany przedmiot (w tym przypadku krzesło lub fotel) można zakwalifikować jako „utwór artystyczny", który ze względu na swoje szczególne cechy może korzystać z ochrony wynikającej z praw autorskich. Nie będzie trzeba zajmować się tą problematyką (w dużym stopniu uzależnionej ponadto od ocen faktycznych dotyczących oryginalności i poziomu kreatywności każdego elementu w stosunku do wymagań funkcjonalnych przedmiotu), gdyż – powtarzam – w sporze a quo nie podaje się w wątpliwość, że fotel Charly i krzesło Chaplin są objęte prawami autorskimi. Należy zauważyć, że art. 17 dyrektywy 98/71 nadaje państwom członkowskim uprawnienie do „określenia zakresu i warunków, łącznie z poziomem wymaganej oryginalności", jeśli ich ustawodawstwo przyznaje wzorom ochronę właściwą dla praw autorskich.

49. Moje trzecie uściślenie dotyczy sposobu, w który sąd odsyłający sformułował swoje pytania. Z powodów, które wyjaśnię poniżej, nie sądzę, że rozstrzygnięcie pytania drugiego zależy koniecznie od udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytania pierwsze.

50. Nie uznając zatem tej założonej współzależności w zastosowanym sformułowaniu, rozpocznę od analizy stosowania dyrektywy 93/98 do niniejszego przypadku. W tym celu należy dokonać wykładni jej art. 10 ust. 2. Badanie to posłuży za podstawę ocenie w drugiej kolejności zgodności spornego wymogu formalnego (oświadczenia o zachowaniu prawa, o którym mowa w dawnym art. 21 BTMW) z dyrektywą 93/98. Wreszcie trzeba będzie uściślić w razie potrzeby chwilę, z którą zostają przywrócone prawa autorskie będące przedmiotem sporu w postępowaniu głównym.

B – *W przedmiocie wykładni art. 10 ust. 2 dyrektywy 93/98 i jego zastosowania do sporu*

1. Uwagi ogólne

51. Z motywu 11 dyrektywy 93/98[23] wynika, że prawodawca Unii zharmonizował czas trwania praw autorskich i niektórych praw pokrewnych w celu ustanowienia wysokiego poziomu ochrony, uwzględniającego zarazem wymagania rynku wewnętrznego oraz potrzebę stworzenia środowiska prawnego sprzyjającego rozwojowi twórczości literackiej i artystycznej w Unii.

23 — Zobacz pkt 9 niniejszej opinii.

52. I tak, jako obowiązujące okresy, równe w całej Unii, ustalono czas życia autora i siedemdziesiąt lat post mortem auctoris (p.m.a.) zarówno w odniesieniu do utworów literackich i artystycznych, jak i utworów filmowych lub audiowizualnych [24] oraz pięćdziesiąt lat, licząc od dnia wykonania utworu w odniesieniu do artystów wykonawców lub licząc od sporządzenia utrwalenia w odniesieniu do producentów fonogramów [25].

53. Co się tyczy obliczania tych terminów, art. 8 dyrektywy 93/98 stanowi, że ich bieg rozpoczyna się od dnia 1 stycznia roku następującego po zdarzeniu powodującym powstanie prawa autorskiego lub prawa pokrewnego.

54. W tym kontekście i w tym samym celu harmonizacji czasów ochrony art. 10 ust. 2 dyrektywy 93/98 wprowadził zasadę restytuującą prawa autorskie w państwach członkowskich, w których przeszły one do domeny publicznej, w dwóch alternatywnych sytuacjach: a) gdy w dniu 1 lipca 1995 r. [26] nadal były one chronione w co najmniej jednym państwie członkowskim; albo b) gdy przedmiot spełniał kryteria ochrony przewidziane w dyrektywie 92/100.

55. Leżącym u podstaw założeniem było w skrócie, by odrodzenie [27] prawa autorskiego w państwach członkowskich, w których prawo to przestało być chronione, pociągało za sobą ujednolicenie okresu ochrony przez czas niezbędny do osiągnięcia maksymalnego limitu określonego przez dyrektywę 93/98. Dzięki temu uniknięto by zakłóceń powodowanych przez różnice dotyczące terminów w swobodnym przepływie towarów, swobodzie świadczenia usług i konkurencji [28].

56. O ile pierwsza z przesłanek alternatywnych (to znaczy dalsze trwanie ochrony w co najmniej jednym państwie członkowskim przed dniem 1 lipca 1995 r.) była już badana przez Trybunał, jak dalej wyjaśnię, o tyle nie było tak w przypadku drugiej. Na pewno zaś nie jest łatwo zinterpretować, kiedy utwór spełnia „kryteria ochrony przewidziane w dyrektywie 92/100/EWG".

2. W przedmiocie pierwszej przesłanki alternatywnej

57. W wyroku Butterfly Music [29] dokonano po raz pierwszy wykładni art. 10 dyrektywy 93/98, a w szczególności ust. 2 tego przepisu [30]. Trybunał podkreślił, że zgodnie z tym ustępem stosowanie przewidzianych czasów ochrony może skutkować w państwach członkowskich, których ustawodawstwo przewidywało krótszy czas ochrony, ponownym objęciem ochroną utworów lub przedmiotów, które przeszły do domeny publicznej.

58. Trybunał uznał jednocześnie, że skutek ten wynika z wyraźnej woli prawodawcy wspólnotowego [31], potwierdzając, iż chodzi o osiągnięcie najszybciej, jak to możliwe, harmonizacji przepisów krajowych regulujących czas obowiązywania praw autorskich i praw pokrewnych [32] oraz zapobieżenie temu, by niektóre prawa wygasały w jednych państwach członkowskich, podczas gdy w innych były nadal chronione [33].

24 — Odpowiednio, art. 1 ust. 1 i art. 2 ust. 1 dyrektywy 93/98.

25 — Odpowiednio, art. 3 ust. 1 i 2 dyrektywy 93/98.

26 — Data ta wynika z art. 13 ust. 1 dyrektywy 93/98.

27 — Terminy przywrócenie, restytucja i odrodzenie prawa są stosowane bez różnicy na określenie tego samego zjawiska prawnego.

28 — Zobacz motyw 3 dyrektywy 2006/116, przytoczonej w przypisie 7. Zakłócenia nie były wyłącznie hipotetyczne, jak to zostało wykazane w wyroku z dnia 24 stycznia 1989 r., EMI Electrola/Patricia Im- und Export i in. (341/87, EU:C:1989:30).

29 — C-60/98, EU:C:1999:333.

30 — Pytanie sądu odsyłającego odnosiło się do ochrony praw nabytych przysługujących osobom trzecim, to znaczy do ust. 3.

31 — Wywiódł tę wolę z porównania pierwotnego wniosku Komisji (według którego przepisy miały się stosować do „praw, które nie wygasły przed dniem 31 grudnia 1994 r.") ze zmianami wprowadzonymi przez Parlament Europejski w nowej redakcji, które w odniesieniu do swoich istotnych elementów zostały przejęte do ostatecznej wersji dyrektywy 93/98. Zobacz pkt 18 i 19 wyroku z dnia 29 czerwca 1999 r., Butterfly Music (C-60/98, EU:C:1999:333).

32 — Cel wyrażony w motywie 2 dyrektywy 93/98.

33 — Wyrok z dnia 29 czerwca 1999 r., Butterfly Music (C-60/98, EU:C:1999:333), pkt 20.

59. Wykładania ta została uściślona w wyroku Sony Music Entertainment, w którym orzeczono, że pierwsza alternatywna przesłanka z art. 10 ust. 2 dyrektywy 93/98 zakłada wcześniejsze istnienie ochrony danego przedmiotu w co najmniej jednym państwie członkowskim, choć niekoniecznie w tym, w którym poszukiwania jest ta ochrona [34]. Trybunał dodał, że zharmonizowany okres ochrony obowiązuje także wówczas, gdy przedmiot prawa autorskiego nie korzystał z ochrony w żadnym momencie w państwie członkowskim, w którym poszukiwana jest ta ochrona [35].

60. Wreszcie w wyroku Flos [36] Trybunał uznał najpierw zasadę kumulowania ochrony praw autorskich i praw do wzorów [37], a następnie zaprzeczył, by państwom członkowskim przysługiwało uprawnienie do regulowania czasu trwania ochrony praw autorskich z uwagi na to, że został on już określony w dyrektywie 93/98 [38]. Stwierdził, że „na mocy art. 17 dyrektywy 98/71 wzory, które były chronione prawem z rejestracji w państwie członkowskim lub w odniesieniu do niego i które spełniały warunki przyznania ochrony na podstawie prawa autorskiego przewidziane przez państwa członkowskie, w szczególności warunki dotyczące poziomu oryginalności, oraz dla których okres ustanowiony w art. 1 dyrektywy 93/98 w związku z art. 10 ust. 2 tej dyrektywy jeszcze się nie zakończył, powinny korzystać z ochrony na podstawie prawa autorskiego tego państwa członkowskiego” [39].

61. Jeśli odnieść to orzecznictwo do przypadku mebli do siedzenia Charly i Chaplin oraz uznać zdolność tych dwóch przedmiotów do korzystania z ochrony praw autorskich (czego, powtarzam, nikt nie podważył), skutek „restytucyjny” dyrektywy 93/98 powinien stosować się do przysługujących Montis praw autorskich, gdyby zostało wykazane, że w dniu 1 lipca 1995 r. były one nadal chronione w jakimś państwie członkowskim, czy to w Niderlandach, czy w jakimkolwiek innym.

62. Jednakże w odpowiedzi na pytanie sformułowane na rozprawie, czy omawiane meble były chronione prawami autorskimi w którymś państwie członkowskim (jako że wydawało się, iż w przedstawionych pismach było dyskutowane obowiązywanie tych praw w Niemczech), zarówno Montis, jak i Goossens stwierdziły kategorycznie, że „nie”.

63. Należy zatem uznać za udowodnioną okoliczność, że w dniu 1 lipca 1995 r. meble do siedzenia Charly i Chaplin nie były objęte ochroną wynikającą z praw autorskich w żadnym państwie Unii. W rezultacie Montis nie może powoływać się na moc wsteczną art. 10 ust. 2 dyrektywy 93/98, opierając się na wywołującym ją pierwszym kryterium alternatywnym [40].

3. W przedmiocie drugiej przesłanki alternatywnej

64. Problemy interpretacyjne są większe w odniesieniu do drugiego alternatywnego wymogu uruchamiającego stosowanie okresów ochrony przewidzianych w dyrektywie 93/98 na mocy jej art. 10 ust. 2, którego końcowa część odsyła do dyrektywy 92/100. Jak już wskazałem, w tym względzie brak jest orzecznictwa.

34 — Wyrok z dnia 20 stycznia 2009 r., Sony Music Entertainment (C-240/07; EU:C:2009:19), pkt 22.

35 — Idem, pkt 25.

36 — Wyrok z dnia 27 stycznia 2011 r., C-168/09, EU:C:2011:29.

37 — Idem, pkt 37, 38.

38 — Idem, pkt 39.

39 — Idem, pkt 41.

40 — Niczego nie zmienia okoliczność, że zdaniem Montis dowód takiego obowiązywania w Niemczech można było przedstawić w ramach innego sporu z osobą trzecią, jako że to pytanie prejudycjalne stanowi kwestię incydentalną w ramach sporu przed niderlandzkim Hoge Raad (sądem najwyższym), w którym nie można już roztrząsać okoliczności faktycznych ani przedstawiać nowych dowodów.

65. Brzmienie tej części i następcza lektura dyrektywy 92/100 powodują pewną niejasność, gdyż niełatwe okazuje się zidentyfikowanie „kryteriów ochrony", które mają być wskazane w tejże dyrektywie [41]. W rzeczywistości dyrektywa 92/100 w art. 2 jedynie wymienia właścicieli praw i przedmiot prawa najmu i użyczenia oraz inne prawa pokrewne prawom autorskim do utworów chronionych tymi ostatnimi prawami [42].

66. Chociaż w niektórych przypadkach dyrektywa 92/100 wymienia określone kryteria, które należy spełnić, jak w odniesieniu producenta filmowego (art. 2 ust. 1 tiret czwarte) [43], w innych ich nie uściśla, jak w odniesieniu do producenta fonogramów (art. 2 ust. 1 tiret trzecie). Jednakże we wszystkich przypadkach należy spełnić ogólne wymogi ochrony zawarte w omawianej dyrektywie [44], w tym wymóg dotyczący czasu trwania ochrony z art. 12 [45].

67. W odniesieniu do tego, co jest interesujące dla niniejszej sprawy, należy podkreślić, że art. 13 ust. 1 dyrektywy 92/100 także ograniczył odrodzenie uznanych w niej praw do tych, które „w dniu 1 lipca 1994 r. korzysta[ły] nadal z ochrony stosownie do przepisów prawnych państw członkowskich […] *lub które spełniają w tym momencie kryteria ochrony w znaczeniu niniejszej dyrektywy*" [46].

68. Perspektywa historyczna być może ułatwi zrozumienie: dyrektywa 92/100 zobowiązała po raz pierwszy państwa członkowskie do ochrony niektórych praw, które albo nie były chronione we wszystkich, albo nie były chronione w żadnym z nich [47]. Najbardziej oczywiste jest prawo wykonawcy w odniesieniu do zapisu jego wykonania [48], które zostało wprowadzone właśnie dyrektywą 92/100.

69. W świetle tych wskazówek i ponownie w nawiązaniu do dyrektywy 93/98 wydaje się, że odesłanie uczynione w art. 10 ust. 2 in fine dyrektywy 92/100 należy rozumieć w ten sposób, że potwierdzało ono – i ewentualnie rozszerzyło – ochronę praw autorskich i praw pokrewnych do utworów i przedmiotów, które korzystały już tej ochrony w dniu 1 lipca 1994 r. lub które powinny były cieszyć się tą ochroną, gdyby odpowiednie państwa członkowskie transponowały dyrektywę 92/100 do swojego porządku prawnego [49].

70. Dyrektywa 93/98 nie miała w zamierzeniu retroaktywnego przywrócenia jakichkolwiek praw autorskich lub przedmiotów, które przeszły do domeny publicznej w państwach członkowskich, jako że taki środek nie był niezbędny do dobrego funkcjonowania rynku wewnętrznego [50]. Jej celem było tylko objęcie ochroną praw i przedmiotów, które alternatywnie nadal istniały w jakimkolwiek państwie

41 — Komisja przyznała w toku rozprawy, że dyrektywa 92/100 nie zawiera „kryteriów ochrony", do których odnosi się końcowa część art. 10 ust. 2 dyrektywy 93/98.

42 — Odnosi się konkretnie do wyłącznych praw zezwalania na najem i użyczenie lub ich zabraniania, które mogą przysługiwać: twórcy (w odniesieniu do oryginału i egzemplarzy powielonych jego utworu), wykonawcy (w odniesieniu do zapisu jego wykonania), producentowi fonogramu (w odniesieniu do jego fonogramu) i producentowi pierwszego zapisu filmu (w odniesieniu do oryginału i egzemplarzy powielonych jego filmu).

43 — Musi chodzić o pierwszy zapis filmu – którego definicja także została podana w tym przepisie – a prawa rozciągają się wyłącznie na oryginał i powielone egzemplarze.

44 — Dla producentów fonogramów byłoby to minimalnie dwadzieścia lat zgodnie z odesłaniem do konwencji rzymskiej o ochronie wykonawców, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych (1961), art. 14 (wersja polska dostępna pod adresem http://dziennikustaw.gov.pl/du/1997/s/125/800).

45 — J. Reinbothe, S. von Lewinski, *The EC Directive on Rental and Lending Rights and on Piracy*, London 1993, s. 120.

46 — Wyróżnienie moje.

47 — Zobacz Komisja Wspólnot Europejskich, Green Paper on Copyright and the Challenge of Technology – Copyright Issues Requiring Immediate Action, COM(88) 172 wersja ostateczna, s. 159.

48 — Artykuł 2 ust. 1 tiret drugie dyrektywy 92/100.

49 — M.M. Walter, Term Directive – Article 10 Application in time, w: M.M. Walter, S. von Lewinski, *European Copyright Law – A Commentary*, Oxford 2010, s. 622.

50 — K. Jorna, M. Martin-Prat, New rules for the game in the European copyright field and their impact on existing situations, *European intellectual Property Review* (EIPR), 1994, s. 148.

członkowskim w dniu 1 lipca 1995 r. lub powinny były móc korzystać z tej ochrony zgodnie z dyrektywą 92/100. Zamysłem dyrektywy było zatem, jak już wspomniałem, ujednolicenie czasu ochrony w całej Unii i uniknięcie w ten sposób zakłóceń powodowanych różnicą dotyczącą określonych w przepisach krajowych czasów ochrony [51].

71. W każdym razie Montis domaga się przywrócenia swoich praw autorskich i ochrony, która z nich wynika w stosunku do jej mebli do siedzenia, jednak nie żadnego prawa najmu lub użyczenia ani innych praw autorskich (lub pokrewnych) spośród wyraźnie przewidzianych w dyrektywie 92/100. W rezultacie także nie jest uprawniona do powoływania się na odesłanie uczynione w art. 10 ust. 2 in fine dyrektywy 93/98.

4. W przedmiocie ewentualnego odesłania do dyrektywy 98/71

72. W toku rozprawy uwidoczniła się pewna zgoda między stronami co do tego, by uczynione w art. 10 ust. 2 dyrektywy 93/98 odniesienie do dyrektywy 92/100 interpretować w sposób elastyczny i dynamiczny, w tym znaczeniu, by rozszerzyć zakres tego przepisu na wszystkie normy harmonizujące prawa własności intelektualnej, w tym wzory, których ochronę prawną na szczeblu Unii reguluje dyrektywa 98/71. W ten sposób zostałaby ustalona ochrona praw autorskich równoległych do prawa do wzoru do mebli będących przedmiotem sporu w postępowaniu głównym.

73. Jednakże nie przekonuje mnie to rozszerzenie zakresu rozpatrywanego odesłania.

74. W pierwszej kolejności z czysto formalnego punktu widzenia art. 10 ust. 2 dyrektywy 2006/116, dotyczący kodyfikacji czasu ochrony prawa autorskiego i określonych praw pokrewnych, powtarza w identycznym brzmieniu art. 10 ust. 2 dyrektywy 93/98, pozostawiając bez zmian odesłanie do dyrektywy 92/100. Okoliczność ta wystarczyłaby do wykazania, że prawodawca nie zamierzał rozszerzyć odesłania na inne rodzaje praw własności intelektualnej. Przyjmując bowiem w 2006 r. wspomnianą dyrektywę kodyfikującą, mógł był bez trudu rozszerzyć to odniesienie na już wtedy obowiązującą dyrektywę 98/71 dotyczącą ochrony wzorów, czego nie uczynił.

75. Jednak ponadto z przedmiotowego punktu widzenia było logiczne, że dyrektywa 2006/116 zawiera to samo odesłanie do dyrektywy 92/100, gdyż czas trwania praw chronionych przez tę ostatnią, początkowo oparty na okresach minimalnych, został zastąpiony czasem trwania przewidzianym w art. 2 i 3 dyrektywy 93/98 [52]. Innymi słowy, regulacja czasu obowiązywania praw z dyrektywy 92/100 była w rzeczywistości zawarta w dyrektywie 93/98. W rezultacie przeniesienie art. 10 ust. 2 dyrektywy 93/98 do dyrektywy 2006/16 okazało się konieczne w celu zagwarantowania czasu ochrony praw uregulowanych w dyrektywie 92/100, w szczególności w przypadkach, w których takie prawa nie we wszystkich państwach członkowskich były uznawane.

76. Co się zaś tyczy dyrektywy 98/71, z jednej strony czas ochrony praw do wzorów został uregulowany w jej art. 10 i ukształtowany w ramach okresów pięcioletnich, to znaczy w sposób bardzo różny od czasu ochrony praw autorskich i praw pokrewnych. Z drugiej strony związek między prawami do wzorów a prawami autorskimi został określony za pomocą art. 17, który odsyła w istocie do prawa krajowego. W tych okolicznościach nie było także potrzeby odesłania opartego na szerokiej wykładni odniesienia do dyrektywy 92/100 i nie wiadomo, jakiemu celowi ustawodawczemu miałoby podlegać to nowe odesłanie.

51 — Zobacz w odniesieniu do swobodnego przepływu towarów wyrok z dnia 17 maja 1988 r., Warner Brothers i in./Christiansen (158/86, EU:C:1988:242), pkt 10–16.

52 — Zgodnie z jej art. 11, expressis verbis uchylającym art. 11 i 12 dyrektywy 92/100, w których określono ten „minimalny” czas trwania, w oczekiwaniu na „dalszą harmonizację”, wprowadzoną dyrektywą 93/98 (zob. jej motyw 16).

5. Wnioski

77. W podsumowaniu: a) Montis nie może powoływać się na początkową część ust. 2 art. 10 dyrektywy 93/98, przyznawszy, że jego prawa autorskie do mebli do siedzenia Charly i Chaplin już nie obowiązywały w wymaganej dacie w żadnym państwie członkowskim; i b) także nie może powoływać się na ochronę z dyrektywy 92/100, skoro odniesienie, które czyni do niej art. 10 ust. 2 dyrektywy 93/98, nie stosuje się do tego rodzaju praw autorskich, a tylko do tych, które wymienia sama dyrektywa 92/100. Ponadto, jak zostało wyjaśnione, nie należy rozszerzać odesłania na ochronę z dyrektywy 98/71 dotyczącej wzorów.

78. Jednakże dyrektywa 93/98 mogłaby stosować się do przypadku przysługujących Montis praw autorskich, w razie gdyby (dawny) art. 21 ust. 3 BTMW, uniemożliwiając przywrócenie praw autorskich, był niezgodny z nią z uwagi na sprzeczność z celem zamierzonym w jej art. 10 ust. 2. Taki jest właśnie sens zadanego przez trybunał sprawiedliwości Beneluksu pytania drugiego.

C – *W przedmiocie zgodności (dawnego) art. 21 ust. 3 BTMW z dyrektywą 93/98*

79. Protokołem [53], podpisanym w Brukseli w dniu 20 czerwca 2002 r., uchylono ze skutkiem od dnia 1 grudnia 2003 r. (dawny) art. 21 ust. 3 BTMW i związany z nim art. 24 tejże ustawy. Powody, dla których zostały one uchylone, jak już wskazałem, dotyczyły tego, że Hoge Raad uznał je za sprzeczne z art. 5 ust. 2 konwencji berneńskiej [54], a art. 9 porozumienia TRIPS nakłada na umawiające się strony obowiązek poszanowania wspomnianej konwencji.

80. Rozstrzygnięcie to wydawało się logiczne, gdyż BTMW wymagała od podmiotu, któremu przysługiwały prawa autorskie do wzorów, w razie gdy chciał je utrzymać, złożenia oświadczenia o zachowaniu prawa, które należało przedstawić w ciągu roku przed wygaśnięciem każdego pięcioletniego okresu ochrony. Oświadczenie było w rzeczywistości jedną z formalności zakazanych art. 5 ust. 2 konwencji berneńskiej i w rezultacie wymóg ten został usunięty z BTMW.

81. Z uwagi na istniejący za pośrednictwem art. 9 ust. 1 TRIPS związek pomiędzy konwencją berneńską a prawem Unii należy rozumieć, że (dawny) art. 21 ust. 3 BTMW był też, od chwili wejścia w życie porozumienia TRIPS, niezgodny z prawem Unii.

82. Niezgodność (dawnego) art. 21 ust. 3 BTMW z prawem międzynarodowym i następnie z prawem Unii wynikająca z dwumianu TRIPS – konwencja berneńska nie rozstrzyga jednakże sporu co do jego stosunku do dyrektywy 93/98.

83. Goossens twierdzi, że dyrektywa 93/98 nie zharmonizowała szczegółowych sposobów wykonywania praw autorskich. Takie twierdzenie nie jest w całości prawidłowe, gdyż art. 8 dyrektywy 93/98 reguluje obliczanie czasu ochrony, co jest czynnikiem oddziałującym na wykonywanie tych praw. Jednakże, nawet gdyby było prawidłowe, nie pozwoliłoby to na zachowanie skuteczności przez (dawny) art. 21 BTMW po wejściu w życie dyrektywy 93/98.

84. Nawet jeśli harmonizacja przedsięwzięta przez dyrektywę 93/98 nie obejmowała aspektów proceduralnych wykonywania praw autorskich do wzorów, byłoby nielogiczne – i całkowicie formalistyczne – przyjęcie dalszego obowiązywania (dawnego) art. 21 BTMW w kontekście rozszerzonej czasowo (na siedemdziesiąt lat) ochrony praw autorskich, jaką wprowadza wspomniana dyrektywa, zobowiązująca nawet do przywrócenia praw autorskich już wygasłych.

53 — Zobacz ponownie przypis 3.

54 — Przytoczonym w pkt 17 niniejszej opinii. Na jego mocy korzystanie z praw autorskich i ich wykonywanie nie wymaga spełnienia żadnych formalności.

85. Jeśli dyrektywa 93/98 inspiruje się zasadami opartymi na konwencji berneńskiej (do której odnosi się kilkukrotnie)[55], a jedną z tych zasad jest zakaz uzależniania praw autorskich od spełnienia określonych formalności administracyjnych, z trudem można by przyjąć, że po wejściu w życie dyrektywy 93/98 wymóg z (dawnego) art. 21 BTMW nadal zachowuje ważność w ramach uregulowania krajowego (w tym przypadku Beneluksu) jako przesłanka istnienia tychże praw. Gdyby formalność ta nie była wymagana lub gdyby została w odpowiednim czasie uchylona, podmiot praw autorskich gwarantowanych przez dyrektywę 93/98 mógłby zrobić użytek z korzyści, które dyrektywa mu przyznaje, w celu wydłużenia okresu ochrony. Dalsze obowiązywanie wymogu z (dawnego) art. 21 BTMW zdusiło w zarodku tę możliwość i pozbawiło zatem dyrektywę 93/98 skuteczności.

86. Ponadto, ograniczając w taki sposób prawa autorskie, (dawny) art. 21 ust. 3 BTMW niweczył skuteczność dyrektywy 93/98 w zakresie, w jakim uniemożliwiał realizację celów określonych w jej motywie 11[56], to znaczy ustanowienie wysokiego poziomu ochrony oraz stworzenie środowiska prawnego sprzyjającego harmonijnemu rozwojowi twórczości literackiej i artystycznej.

87. Sądzę zatem, że skuteczność art. 10 ust. 2 dyrektywy 93/98, po upływie terminu jej transpozycji, stała na przeszkodzie stosowaniu przepisu krajowego takiego jak (dawny) art. 21 ust. 3 BTMW, zgodnie z którym wygasłe przed dniem 1 lipca 1995 r. ze względu na niedopełnienie formalności prawa autorskie do utworu nadal uznawane były za wygasłe.

88. Jednakże wniosek ten wymaga podwójnego zniuansowania. Po pierwsze, niezgodność art. 21 BTMW z dyrektywą 93/98 powstaje, jak już powiedziałem, od jej wejścia w życie. Nie można utrzymywać, opierając się na dyrektywie 93/98, że (dawny) art. 21 BTMW był niezgodny z nią, zanim ta dyrektywa zaistniała prawnie, choćby nawet był sprzeczny z konwencją berneńską, która była wtedy obca prawu Unii.

89. Po drugie, jako że spór między Montis a Goossens jest sporem między podmiotami prywatnymi, należy przypomnieć sądowi, który ma orzec w tej sprawie, o braku bezpośredniego skutku horyzontalnego dyrektyw, w tym w odniesieniu do jasnych, precyzyjnych i bezwarunkowych przepisów, które jednostkom przyznają prawa lub nakładają na nie obowiązki[57]. Orzecznictwo Trybunału zobowiązuje sąd krajowy w tym kontekście do interpretowania prawa krajowego w najszerszym możliwym zakresie w świetle brzmienia i celu danej dyrektywy, przy uwzględnieniu całości prawa wewnętrznego i przy użyciu metod wykładni uznanych przez to prawo w celu zagwarantowania pełnej skuteczności dyrektywy i osiągnięcia rozwiązania zgodnego z celem, do którego dąży[58].

90. Jednakże spoczywający na sądzie krajowym obowiązek odniesienia się do treści dyrektywy przy dokonywaniu wykładni i stosowaniu odpowiednich przepisów prawa krajowego jest ograniczony przez ogólne zasady prawa, w szczególności zasadę pewności prawa i zasadę niedziałania prawa wstecz, i nie legitymuje dokonywania wykładni prawa krajowego contra legem[59].

55 — Motywy 1, 5, 12, 14, 17 i 22, a także art. 1 i 7.

56 — Przytoczonym w pkt 9.

57 — Zobacz wyrok z dnia 7 czerwca 2007 r., Carp, C-80/06, EU:C:2007:327, pkt 20 i przytoczone tam orzecznictwo.

58 — Wyroki: z dnia 5 października 2004 r., Pfeiffer i in., od C-397/01 do C-403/01; EU:C:2004:584, pkt 113 i przytoczone tam orzecznictwo; z dnia 15 września 2011 r., Mücksch, C-53/10; EU:C:2011:585, pkt 29 i przytoczone tam orzecznictwo.

59 — Wyrok z dnia 23 kwietnia 2009 r., Angelidaki i in., od C-378/07 do C-380/07; EU:C:2009:250, pkt 199 i przytoczone tam orzecznictwo.

91. Choć do sądu odsyłającego należy sprawdzenie, czy może interpretować prawo krajowe – w wyżej wspomnianym okresie – zgodnie z dyrektywą 93/98, w razie gdyby, jak podejrzewam, nie wydało mu się to wykonalne, strona poszkodowana w wyniku niezgodności prawa krajowego z prawem Unii będzie mogła powołać się na orzecznictwo dotyczące naprawienia szkód poniesionych z uwagi na taką okoliczność, pod warunkiem że zostaną spełnione przesłanki wymagane w tym orzecznictwie [60].

92. Wreszcie w odniesieniu do ewentualnego bezpośredniego stosowania art. 17 ust. 2 karty, który chroni prawo własności intelektualnej – przepisu, do którego odniosła się Komisja [61] – wystarczy stwierdzić, że okoliczności faktyczne sporu sięgają okresu, w którym karta nie wywierała wiążących skutków prawnych. W rezultacie uważam za zbyteczną polemikę dotyczącą tego, czy na podstawie tego postanowienia karty może przysługiwać jednostkom prawo podmiotowe – w rozumieniu orzecznictwa Kücükdeveci [62] – którego stosowanie byłoby dopuszczalne w uregulowanym dyrektywą 93/98 sporze między podmiotami prywatnymi.

93. Sporne uregulowanie krajowe – gdy obowiązywało – nie mogło zatem naruszać art. 17 ust. 2 karty, która nie wywierała wówczas skutków prawnych. W każdym razie ewentualnego naruszenia prawa własności z uwagi na powodujące wygaśnięcie prawa skutki wymogu formalnego z (dawnego) art. 21 ust. 3 BTMW także nie można by przypisać stronie przeciwnej sporu w postępowaniu głównym.

D – *W przedmiocie daty przywrócenia praw autorskich*

94. Zrozumiałe są wątpliwości co do chwili, w której nastąpiło przywrócenie praw autorskich do fotela Charly i krzesła Chaplin. Montis broni zapatrywania, że należy cofnąć się do daty, w której prawa te wygasły, to znaczy do dnia 18 kwietnia 1993 r. Nie sądzę jednakże, by w dyrektywie 93/98 była podstawa dla wyciągnięcia takiego wniosku, który mimo to mogłyby wspierać inne argumenty.

95. Sąd krajowy mógłby bowiem ewentualnie przyjąć wykładnię, że uchylenie (dawnego) art. 21 BTMW na mocy protokołu miało skutek wsteczny, tak że wygaśnięcie praw autorskich wynikające z tego przepisu byłoby nieważne ex tunc (bez uszczerbku dla praw osób trzecich). Sądy państw Beneluksu mogłyby także orzec, jeśli ich prawo na to zezwala, że niezgodność (dawnego) art. 21 BTMW z konwencją berneńską powodowało nieskuteczność, ponownie ex tunc, wygaśnięcia praw autorskich wynikającego z niedopełnienia formalności administracyjnych. W obu przypadkach nie tyle chodziłoby o restytucję utraconych praw autorskich, ile o stwierdzenie, że prawnie nigdy one nie wygasły. Jednak, aby dojść do jednego lub drugiego wniosku, wspomniane sądy nie mogłyby liczyć moim zdaniem na pomoc Trybunału Sprawiedliwości, który nie jest właściwy ani w zakresie wykładni prawa krajowego (w tej sprawie BTMW i protokołu, który ją częściowo uchyla), ani w zakresie porównania go z normami prawa międzynarodowego (konwencji berneńskiej), gdy nie stanowiły one części prawa Unii.

96. W moim rozumieniu przywrócenie praw autorskich wynikające z dyrektywy 93/98 nastąpiło, z perspektywy prawa Unii, w dniu 1 lipca 1995 r., to znaczy w dniu przewidzianym w jej art. 10 ust. 2 w związku z art. 13 ust. 1. Prawodawca wspólnotowy uściślił (art. 13 ust. 1), że państwa członkowskie powinny przyjąć przed tym dniem środki niezbędne do dostosowania się do nowej zunifikowanej

60 — Kumulatywnymi przesłankami powstania odpowiedzialności są w skrócie: a) celem dyrektywy musi być nadanie jednostkom uprawnień; b) treść tych uprawnień musi wynikać z postanowień dyrektywy; i c) musi występować związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy naruszeniem ciążącego na państwie członkowskim zobowiązania a poniesioną szkodą. Zobacz wyroki: z dnia 24 stycznia 2012 r., Domínguez, C-282/10, EU:C:2012:33, pkt 43 i przytoczone tam orzecznictwo; z dnia 23 kwietnia 2009 r., Angelidaki i in., od C-378/07 do C-380/07; EU:C:2009:250, pkt 202 i przytoczone tam orzecznictwo.

61 — Komisja w pkt 45 swoich uwag twierdzi, że ograniczenie prawa własności intelektualnej powinno w każdym razie następować z poszanowaniem jego istotnej treści, odnosząc się do wyroków: z dnia 24 listopada 2011 r., Scarlet Extended, C-70/10; EU:C:2011:771, pkt 43; z dnia 16 lipca 2015 r., Coty Germany, C-580/13; EU:2015:485, pkt 35. Jednakże nie wydaje się, by uregulowanie, które wprowadza wyjątkowo retroaktywną restytucję praw autorskich po przejściu ich do domeny publicznej, tworzyło zasadniczą istotę prawa własności.

62 — Wyrok z dnia 19 stycznia 2010 r., C-555/07, EU:C:2010:21, pkt 56.

regulacji praw autorskich, w tym do ewentualnej restytucji tych praw (wynikającej z art. 10 ust. 2). Był ponadto świadomy ewentualnych „działań polegających na korzystaniu z utworu" dokonanych przed tą datą przez osoby trzecie i bez uszczerbku dla tych działań oraz dla praw nabytych rozciągnął czas ochrony na siedemdziesiąt lat.

97. Jednakże uważam, że przydatne jest odróżnienie tej daty od dwóch pozostałych: pierwsza z nich odnosi się do chwili (dnia 19 kwietnia 1993 r.), gdy bez przerwania ciągłości odrodziłyby się prawa autorskie, które przeszły do domeny publicznej bez prawnie dopuszczalnego powodu. Byłaby to chwila, w której nastąpiłaby restytucja, gdyby sądy niderlandzkie stwierdziły niezgodność z prawem oświadczenia o zachowaniu prawa i orzekły, iż taki wymóg nie istniał, uznawszy, że nie został wprowadzony. Przy takim założeniu na mocy art. 10 ust. 2 dyrektywy 93/98 miałby zastosowanie wynoszący siedemdziesiąt lat p.m.a. okres ochrony praw autorskich, jako że przysługujące Montis prawa obowiązywały mimo wszystko w jednym państwie członkowskim w dniu 1 lipca 1995 r.

98. Drugą datą [63] jest data wejścia w życie protokołu, którym został uchylony (dawny) art. 21 BTMW, czyli dzień 1 grudnia 2003 r. Jako że chodzi o prawo Beneluksu, które w odniesieniu do takiego rodzaju postępowań jest traktowane tak samo jak prawo krajowe, jego wykładnia nie jest zadaniem Trybunału. Jeśli, jak proponuję, datą odrodzenia przysługujących Montis praw autorskich może być tylko, z punktu widzenia prawa Unii, dzień 1 lipca 1995 r., do sądów krajowych należy wyjaśnienie znaczenia daty wejścia w życie protokołu i jego ewentualnych skutków wstecznych w czasie. Choć wykładania tego uregulowania wewnętrznego nie jest moim zadaniem, można by z niej przypuszczalnie wywieść, że na przywrócone prawa Montis nie można by się powoływać wobec osób trzecich aż do dnia 1 grudnia 2003 r., co mnie prowadzi do ostatniej refleksji na temat ochrony praw osób trzecich działających w dobrej wierze.

99. Logicznie z uwagi na jednoznaczną dyspozycję art. 10 ust. 3 zdanie pierwsze dyrektywy 93/98 nie można żądać od osób trzecich żadnej rekompensaty finansowej za nienależne korzystanie z takich praw przed datą ich przywrócenia, to znaczy przed dniem 1 lipca 1995 r. Jednakże art. 10 ust. 3 zdanie drugie tejże dyrektywy wymaga od państw członkowskich przyjęcia środków ochrony nabytych praw osób trzecich, przyznając im bardzo szeroki zakres swobodnego uznania w zakresie legislacji.

100. W tych okolicznościach, z zastrzeżeniem wyrażonym w poprzedzających punktach, do prawa krajowego należy uregulowanie skutków uchylenia (dawnego) art. 21 BTMW od dnia 1 grudnia 2003 r. na mocy protokołu i wyjaśnienie, czy takie uchylenie można uznać za środek legislacyjny o tym charakterze, proporcjonalny do celu zamierzonego przez dyrektywę. Jako że trybunał sprawiedliwości Beneluksu nie zwrócił się wyraźnie o wykładnię art. 10 ust. 3 dyrektywy 93/98, nie ma potrzeby zgłębiania tego aspektu sporu.

V – **Wnioski**

101. Z uwagi na uprzednio wyjaśnione argumenty proponuję Trybunałowi Sprawiedliwości, aby na pytania zadane przez trybunał sprawiedliwości Beneluksu odpowiedział następująco:

1) Artykuł 10 ust. 2 dyrektywy 93/98/EWG w sprawie harmonizacji czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych stoi na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu stanowiącemu, że nadal uznaje się za wygasłe prawa autorskie do utworu artystycznego, które ze względu na niedopełnienie formalności administracyjnej wygasły przed dniem 1 lipca 1995 r. Do sądu

63 — Montis zasugerowała trzecią datę, dzień 17 listopada 1998 r., czyli dzień wejścia w życie dyrektywy 98/71. Z wyjaśnionych w pkt 44 i nast. powodów, dla których nie należy rozszerzać debaty o możliwy wpływ wspomnianej dyrektywy, sądzę, że nie jest wskazane rozpatrywanie tej ewentualnej daty.

krajowego należy sprawdzenie, czy w okolicznościach rozpatrywanego przez niego sporu między jednostkami może dokonywać wykładni prawa krajowego zgodnie z przytoczoną dyrektywą i w razie potrzeby nie stosować uregulowania krajowego.

2) Artykuł 10 ust. 2 w związku z art. 13 ust. 1 dyrektywy 93/98 należy interpretować w ten sposób, że prawa autorskie, o których w nim mowa, zostają przywrócone w dniu 1 lipca 1995 r.